

En annen dans

Innholdsfortegnelsen i romanen *Les bienveillantes* av Jonathan Littell skiller seg lite fra dansesatsene i en suite av Bach, men i denne allemanden og sarabanden er det en annen dans. Teksten er tilegnet de døde, fortelleren er en blondetekstilfabrikant som ser tilbake på sin fortid der han som ung mann begeistret manøvrerte seg oppover i SS-hierarkiet i 1930-årene.

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

Hovedpersonen i romanen deltar senere i nazifelttoget gjennom Ukraina og det sørlige Russland mot Stalingrad, med administrasjon av jødedrap som spesialoppgave. Hjemkommet som såret helt etter Stalingrad deltar han ved Eichmanns side i den enda mer systematiske jødeutryddelsen i krigens siste år. Romanen er skrevet av den 39 år gamle amerikanske forfatteren Jonathan Littell (f. 1967), som, takket være gymnasår i Frankrike, valgte å skrive sin første roman på fransk. Han ble i fjor belønnet med Goncourt-prisen, den franske parallellen til Booker-prisen.

Totalitære og autoritære systemer

Hvorfor kommentere en fransk roman? For det første fordi forfatteren alt er i gang med oversettelse til engelsk, for det andre fordi leseren blir utfordret til en etisk selvransakelse man sjelden ellers får anledning til og som ikke minst leger bør unne seg. *Les bienveillantes* er dessuten en uvanlig god roman. Den må før eller siden bli oversatt til skandinavisk. Jeg skriver med vilje ikke norsk, for én av de to «store» romaner man har sammenliknet den med, *Vie et destin* (*Livet og skjebnen*) av Vasilij Grossman (1905–64), ble så vidt jeg vet aldri oversatt til norsk, men til svensk. Også den ble først utgitt på fransk, etter at manuskriptet i 1981, mange år etter forfatterens død, ble smuglet ut av Russland – visstnok som mikrofilm og med Andrej Sakharov (1921–89) som hjelper. Boken skapte litterær sensasjon med sin nære og dramatiske skildring av sovjetmennesker i krig – i dagligliv, i forskningslaboratorier, i fangeleire – først i Nazi-Tyskland og senere i Sovjets gulag. Denne boken om «stebarn i sin tid» kom jeg over

under et Paris-opphold i 1983, og få bøker har gjort større inntrykk. I en nåtid hvor mange mennesker i mange kulturer lar seg rekruttere til og utnytte av totalitære systemer, er Grossmans og Littells bøker innsiktsfulle og gripende skildringer av hvordan dette kan skje.

Max Aue

Det er ikke lett å oversette *Les Bienveillantes*, men «De overbærende» er en mulighet. Tittelen er en ironisk betegnelse på grekeren Aiskhylos' tre furier, tre fruktbarhetsgudinner med slangehår og bloddryppende øyne, som grep grusomt inn når de ikke syntes verden var som den skulle være. Den unge juristen Max Aue finner ingen motsetning mellom sin beundring for nazistenes herrefolkoppførsel og interessen for Wolfgang Amadeus Mozart (1756–91) og Gustave Flaubert (1821–80). Han deltar i massakrene den ene dagen og går på museum eller oppsøker graven til poeten Mikhail Lermontov (1814–41) den neste. En genial lingvist som gir ham innsikt i østeuropeisk kultur og trosser rasetabuer ved å våge å forsvare relativitetsteorien til Albert Einstein (1879–1955), er blant de få menneskene han knytter seg til. Flere historiske bødler er blant Aues velgjørere, og skildringen av blant andre Adolf Eichmann (1906–62) og Heinrich Himmler (1900–45) er overbevisende i sin banalitet. Sakligheten i Aues fortelling får frem både systematikken i massakrene og misforholdet mellom praktisk utøvelse av massemyrderi og opprettholdelse av et skinn av normalitet. En lege og en jurist er blant de menneskene som har størst problemer med å forene yrkesutøvelse og pålagte oppgaver. Fortellingen er en virvelvind av action og refleksjoner med tilbakeblikk på Aues barne- og ungdomsår, den suger leseren inn og gjør dette til en roman man ikke har lyst til å sette i hyllen før siste side er lest.

Absurditet og virkelighet

Det er mange litterære detaljer man kan reagere negativt på i *Les Bienveillantes*. Forfatteren lager en slags farse av nazismen, aller tydeligst i giggen – tradisjonelt en lystig dans – i det siste kapitlet. Men avslutningen er neppe mer absurd enn den historiske virkeligheten. Han henter ideer fra *Vie et destin* og fra Tomas Manns (1875–1955) *Trolldomsfjellet* i mer eller mindre filosofiske dialoger, og den homofile, incestuøse, omskårne og nihilistiske

hovedpersonen er en temmelig usannsynlig SS-figur, i likhet med enkelte av de fiktive bifigurene. I innledningen forsøker hovedpersonen, litt klosset, men på fortrolig vis, å overbevise leseren om at alle har stoff i seg til å handle som ham, morderne ble mordere fordi de befant seg der og da. Littell er en god forfatter, om enn foreløpig neppe like stor som Grossman eller Mann, men det er intensitet og troverdighet over skildringene, og de fleste av de fiktive personene fremstår som like ekte som de historiske. Hvilken annen «stor» roman har man sammenliknet *Les Bienveillantes* og *Vie et destin* med? Svaret er *Krig og fred* av Lev Tolstoj (1828–1910) (3). Den har filologen Geir Kjetsaa nyoversatt til norsk. Jeg har faktisk ikke lest den, men det skal jeg nå!

Knut Arne Høltedahl

knutarne.holtedahl@ism.uit.no
Institutt for samfunnsmedisin
Det medisinske fakultet
Universitetet i Tromsø
9037 Tromsø

Litteratur

1. Littell J. *Les bienveillantes*. Paris: Gallimard, 2006.
2. Grossmann V. *Vie et destin*. Paris: Livre de poche, 2005.
3. Tolstoj LN. *Krig og fred*. Oslo: Solum, 2001–4.

Manuskriptet ble mottatt 24.8. 2007 og godkjent 18.9. 2007. Medisinsk redaktør Jan C. Frich.